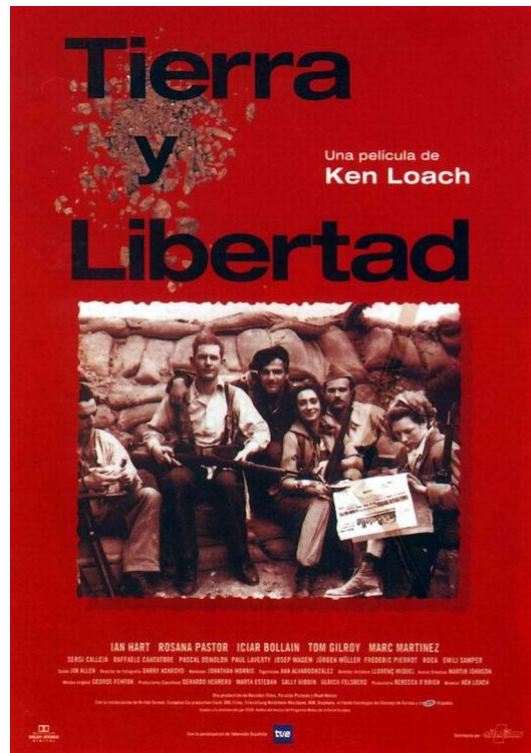

Filmen *Land och frihet* – Recensioner och debatt i spansk press

Introduktion.....	1
Den förrådade revolutionen: En intervju med Ken Loach.....	3
Santiago Carrillo: Fascismen är bortglömd	8
Ken Loach påminde om att Carrillo kallade sina trotskistiska kamrater för fascister	9
Wilebaldo Solano: Är stalinismen bortglömd?	11
Wilebaldo Solano: Land och frihet – Ken Loachs triumf	13
Miguel Romero: Ett djupt solidariskt betraktelsesätt	16

Introduktion

Ken Loachs film om det spanska inbördeskriget, *Land och frihet* ("Tierra y libertad" på spanska), fick mycket beröm och tilldelades flera utmärkelser. Men filmen var också politisk, vilket ledde till en omfattande debatt, särskilt inom vänstern, eftersom den gjorde en skarp vidräkning med stalinismens roll i det spanska dramat. Detta gällde såväl Stalins Sovjetunionen som Kommunistiska internationalen och det spanska kommunistpartiet (PCE) och dess katalanska del (PSUC), som inte bara kämpade mot Franco, utan även utsatte den icke

stalinistiska revolutionära vänstern för omfattande förföljelse: anarkister, syndikalister och det antistalinistiska arbetarpartiet POUM (*Partido Obrero de Unificación Marxista*, Arbetarpartiet för marxistisk enhet).

Saken var den att Stalins Sovjet inte bara stödde den spanska republiken med vapen och militära rådgivare, utan utövade också hårda påtryckningar för att få den republikanska regeringen att föra en politik som stod i samklang med Moskvas utrikespolitik som vid den tiden gick ut på att få till stånd en anti-fascistisk allians med Storbritannien och Frankrike. Men dessa länder kunde knappast förväntas stödja en social revolution och därför behövde Moskva sätta stopp för den revolutionära utvecklingen i Spanien – kampen skulle inskränkas till en ”anti-fascistisk kamp” mot Franco & Co och deras fascistiska allierade (Tyskland och Italien).

För att åstadkomma detta tillgrep Moskva ekonomiska, diplomatiska och politiska påtryckningar. Man byggde också upp en maktposition inne i Spanien, bl a med hjälp av det spanska kommunistpartiet, ett stort antal Komintern-agenter (som skickades till Spanien) och de Internationella brigaderna. En viktig del i denna politik var att få kontroll över armén och polisen. Moskva byggde även upp en omfattande säkerhetsapparat, som stod direkt under sovjetisk kontroll.

För att kunna rulla tillbaka revolutionen (upplösa kollektivjordbruk, återlämna företag till de gamla ägarna osv) måste man betvinga den spanska arbetarrörelsen, som hade starka radikala traditioner. Det var också denna arbetarrörelse som från början hade dominerat motståndet mot Francos militärrevolt och under den kampen tagit över företag, upprättat kollektivjordbruk m m. I denna radikala arbetarrörelse fanns flera riktningar representerade, bl a en stark anarko-syndikalistisk strömning (främst organiserad i fackföreningsrörelsen CNT), en stark vänsterströmning inom Socialistpartiet och den socialistiskt dominerade fackföreningen UGT, samt POUM. Dessa ville försvara och fördjupa den sociala revolutionen.

De stalinistiska kommunisterna (PCE och PSUC) tillhörde inte denna radikala strömning. Tvärtom fungerade de som Moskvas spjutspets i ansträngningarna att bekämpa den revolutionära vänstern.¹

Särskilt illa tyckte Stalin om POUM, som åberopade sig på marxismen och leninismen, men kritiserade Stalins politik och förföljelserna mot oliktänkande i Sovjet (Moskvarättegångarna m m). POUM blev därför den taktiska huvudfienden som utsattes för de häftigaste attackerna. Filmen *Land och frihet* handlar främst om POUM:s öde.

Det är följaktligen inte särskilt förvånande att delar av vänstern som har band till de traditionella kommunistpartierna och Stalins Sovjet reagerade kritiskt mot filmen. Detta gällde även i Sverige, där främst Kommunistiska Partiet tog upp den kastade handsken. Större delen av den svenska vänstern var dock positiv till filmen.²

¹ Politiken att sätta stopp för den sociala revolutionen och inskränka kampen till anti-fascism förde Moskva från allra första början, vilket bl a framgår av telegram och brev som skickades till kommunistpartiet under sommaren 1936, liksom den berömda brevväxling som Stalin hade med spanske premiärministern Largo Caballero i slutet av 1936, se dokumentsamlingen [Stalin, Komintern och den spanska revolutionen](#).

Till slut lyckades Komintern, PCE, höggersocialdemokraterna och de borgerliga krafterna att rulla tillbaka revolutionen (medan POUM förbjöds, Largo Caballero drevs bort från regeringen, anarko-syndikalister förföljdes osv). Vad uppnådde man då med detta? Jo: 1) Franco segrade i inbördeskriget (slutade formellt 1/5 1939) och 2) Moskva fick inte till stånd någon allians med västdemokratierna – i stället bröt 2:a världskriget ut 5 månader efter inbördeskriget förlorats (sedan Stalin och Hitler slutit den s k Molotov-Ribbentrop-pakten).

Kan detta betecknas som något annat än ett enormt politiskt misslyckande?

² Samlingen [Land och frihet - recensioner och debatt](#) innehåller den svenska vänsterpressens artiklar om filmen (utom den positiva recensionen från *Arbetaren*, som vi tyvärr inte fått tag på).

Artiklarna

I Sydeuropa, i synnerhet Frankrike, Italien och Spanien, fick filmen mycket stort genomslag och diskuterades livligt. Denna artikelsamling försöker ge en glimt av hur den togs emot och debatterades i Spanien, men inleds med en intressant intervju med filmens regissör, Ken Loach, där denne berättar hur filmen kom till m m.

Resten av artiklarna är från den spanska pressen.

Den första är från den spanska dagstidningen *El País*. Författare är den f d spanske kommunistledaren Santiago Carrillo³, som är kritisk mot filmen. Den följs (dagen efter) av en artikel där två av tidningens journalister återger kommentarer från både Carrillo och Ken Loach, dvs. resultatet blir ett slags *indirekt* meningsutbyte. Dessa artiklar är av speciellt intresse eftersom tidningen *Proletären*, i en artikel med rubriken ”Loach mot Carrillo – om spanska inbördeskriget” (se not 2 ovan), beskrev denna ”debatt” som ”ett praktgräl”. Som framgår nedan så är den karakteristiken inte särskilt välfunnen, utan en ordentlig överdrift. Fö avstod Carrillo i fortsättningen från att kommentera filmen.

Efter dessa två artiklar följer ytterligare en från *El País*, där den f d POUM-ledaren Wilebaldo Solano⁴ polemiserar mot Carrillo. Och allra sist återges två lite utförligare recensioner som inte ingår direkt i någon polemik. Den första är författad av Wilebaldo Solano. Den andra, av Miguel Romero⁵, publicerades bl a i kommunistpartiets tidning *Mundo Obrero*.

Tips: På YouTube finns en intressant video om filminspelningen, [Loach On Location – Land and Freedom](#), med filmklipp, intervjuer m m (ursprungligen sänd i BBC 1995). Verkligen sevärd!

Martin Fahlgren 15/9 2015

Den förrådade revolutionen: En intervju med Ken Loach

Richard Porton

Cineaste Magazine, Årg. XXII, N° 1, 1996

Ken Loach är obestridligt en av Storbritanniens främsta filmskapare, mest känd för sina välgjorda och inkännande porträtt av arbetande människor. Redan tidigt stod det klart efter en rad socialt medvetna filmer, att Loach både var en skicklig konstnär och en engagerad

---

³ Santiago Carrillo (1915-2012) började sin politiska karriär i Socialistiska Ungdomen, vars generalsekreterare han blev 1933, men hösten 1936 (efter inbördeskriget utbrutit), gick han med i kommunistpartiet, som han i själva verket redan hade haft nära kontakter med, vilket bl a yttrat sig i att han var en av de drivande bakom bildandet av Förenade Socialistiska Ungdomen (JSU), dvs den sammanslagning av de kommunistiska och socialistiska ungdomsförbunden som formellt skedde i mars 1936. Om denna utveckling, se [Socialistiska ungdomen i Spanien \(1934-1936\)](#) av Pierre Broué.

Under inbördeskriget ingick Carrillo i Madrids försvarsråd. Efter inbördeskriget (fram till 1944) deltog han i den kommunistiska gerillan. Han blev 1960 PCE:s generalsekreterare, en post som han höll till hösten 1982, då han tvingades avgå. 1985 uteslöts han tillsammans med sina meningsfränder och försökte då skapa ett nytt parti, vilket inte nådde några framgångar, varför det upplöstes 1991. De flesta medlemmarna gick då med i det spanska socialistpartiet, men inte Carrillo, som i resten av sitt liv förblev partilös.

⁴ Wilebaldo Solano (1916-2010) var under inbördeskriget verksam i POUM:s ungdomsförbund (som dess generalsekreterare). Efter inbördeskriget flydde han till Frankrike där han deltog i franska motståndsrörelsen mot nazisterna. 1947 valdes han till generalsekreterare i POUM. På 1980-talet var han en av grundarna av Andreu Nin-stiftelsen (Fundación Andreu Nin). Han fungerade också som rådgivare vid produktionen av filmen *Land och frihet*.

⁵ Miguel Romero (1945-2014) tillhörde 1995 ”Izquierda Unida” (Förenade vänstern), där även spanska kommunistpartiet ingick.

samhällskritiker. *Cathy come home* [1966], en fulländad mix av fiktion och dokumentär, var en av hans mest framgångsrika – och omstridda – tidigaste insatser. Även om Loach emellanåt återvänt till televisionen (den än mer kontroversiella *Days of Hope* [1976] var ett stort steg framåt för BBC:s miniserier) skulle han snart ägna sig åt långfilm. Bland de mest kända återfinns *Kes – falcken* [1969], *Family Life* [1971] och *Ladybird, Ladybird* [1994], som med rätta betraktas som milstolpar inom brittisk socialrealism.⁶

När vi nyligen bad om en intervju med Loach om hans nya film *Land och frihet* gjordes den per telefon från Nicaragua, där han spelade in en ny film, en politisk thriller med handlingen förlagd till kriget mellan sandinisterna och contrasgerillan i slutet av 1980-talet

Richard Porton

Fråga: Var [George Orwells] *Hyllning till Katalonien* utgångspunkten för Jim Allens manus till *Land och frihet*?⁷

Ken Loach: Inte direkt, även om det givetvis är en mycket betydelsefull bok. Flera böcker hade mycket stor betydelse och den var en bland dem. Vi läste också *The Red Spanish Notebook* av Juan Brea och Mary Low⁸, två ungdomar som befann sig där. Vidare tittade vi på Gabriel Jacksons bok [om spanska inbördeskrigets historia], Victor Albas bok om POUM⁹ och Hugh Thomas *Spanska inbördeskriget*¹⁰. Vi talade också med en rad ögonvittnen för att få alla detaljer. Historien om den spanska revolutionen tillhör vänsterns folklöre och vi hade alltid velat göra någonting om den.

Fråga: Filmens undertitel, ”En berättelse från den spanska revolutionen” – är viktig, eftersom en rad dokumentärer har tagit upp dessa händelser, medan spelfilmer vanligtvis inte skildrat hur vänstern förråddes av kommunistpartiet.

Loach: Vi var mycket medvetna om detta. Vi lade till undertiteln just för att vi ville att folk omedelbart, ända från filmens början, inte bara skulle tänka på inbördeskriget utan också på det sociala upproret. En del av mytbildningen kring kriget är att vänstern stod enad mot fascismen. En annan del av mytbildningen är att alla s k demokratiska stater var emot fascismen. Inget av detta var sant, vilket vi vet idag.

⁶ Loach har vunnit många filmpris (bl a för *Land och frihet*). Bland dem bör särskilt nämnas ”Guldpalmen” för filmen *Frihetens pris* (2006).

⁷ *Hyllning till Katalonien* har kommit ut i flera svenska upplagor. Ett utdrag ur boken (om majhändelserna i Barcelona 1937 som spelar stor roll i *Land och frihet*) finns på marxistarkivet, se [Hyllning till Katalonien](#).

⁸ Boken finns på webbplatsen Internet Marxist Archive, se [Red Spanish notebook](#)

⁹ Victor Alba, *El marxismo en España (1973)* i två delar, och *La revolución española en la práctica, documentos del POUM* (1977). På engelska finns Victor Alba, Stephen Schwartz, *Spanish Marxism versus Soviet Communism: A History of the P.O.U.M. in the Spanish Civil War* (2009), som till stor del är en översättning av den franska utgåvan av Albas förstnämnda bok (*Histoire du P.O.U.M.*).

¹⁰ Svensk upplaga 1977. På marxistarkivet finns två utdrag ur boken, dels [Spanska inbördeskriget](#) som behandlar krigets förhistoria (fram till 1931), dels bokens kapitel 39 som handlar om förföljelserna av POUM, se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)

Ken Loach under filminspelningen. Se videon: [Loach On Location – Land and Freedom](#)

Fråga: Skulle du vilja säga något om samarbetet med Jim Allen om manuset. Som jag förstått det ingick inte återblickarna i det ursprungliga manuset?

Loach: Manuset tog väldigt lång tid att arbeta fram. Vi började med en väldigt stor målarduk. Berättelsen bara fortsatte att falla sönder. Allt gick ut på att hitta en serie relationer som skulle placera den politiska konflikten på ett personligt plan. Det är ingen mening med att göra en film där allt bara kör på, där det saknas ett individuellt drama. Det tog lång tid och krävdes många misslyckade försök innan vi hade hittat en grupp människor och konflikter som avspeglade den politiska konflikten. Vi ansträngde oss verkligen för att det inte skulle se ut som någon schematisk historia. Vi ville att det skulle vara en känslomässig berättelse också, med människor som hade de begränsningar och förhoppningar som den tid de levde i bjöd på.

Fråga: Hur många olika skisser gjordes av manuset?

Loach: Flera hundra, antagligen. Jag kan inte säga exakt. Det bara fortsatte att utvecklas. Och det utvecklades också när vi börjat filma.

Fråga: Hur kom det sig att ni gjorde karaktären Blanca till anarkist? Var tanken att anarkisternas hållning måste avspeglas i filmen?

Loach: Ja, delvis. Men också det faktum att många av de kvinnor vi träffade i Spanien var fantastiska anarkister och människor. En kvinna, som åtminstone till i fjol hade ett försäljningsstånd på marknaden i Barcelona, berättade om hur hon grälat med sin pojkvän vid fronten. Vi ville inte att alla skulle vara stöpta i samma politiska form. Vi ville återspegla den förvirring som rådde och olika enskilda historier, eftersom mycket skedde slumpmässigt. Folk hamnade tillsammans med andra under striderna av en ren händelse. Allt skedde under stor brådska, när alla störtade i väg till fronten.

I viss mening var det hela kaotiskt. Men det var också en storartad, inspirerad, politisk rörelse. Och givetvis går Blanca över till POUM för att hennes pojkvän var med där. En man i England, nära där jag bor, åkte också iväg och stred med POUM. Han var bara en yngling – 17 eller 18 år – men han åkte bara för att han hade ett gott hjärta.

Fråga: Sympatiserar Jim Allen politiskt med det POUM stod för? ¹¹

Loach: Ja, rent allmänt var det den hållningen som vi identifierade oss med, eftersom de var anstalinistiska marxister. Jag är tveksam till att använda begreppet marxistisk, eftersom det kan bli en kvarnsten om halsen. Då ser folk inte filmen, bara etiketten. Därför försöker jag undvika det ordet. Folk tror att de förstår vad du menar och sen är du hängd innan de sett vad du åstadkommit. På sätt och vis var vi mer upprörda över den stora mängd mänsklig kraft, energi och potential som förråddes, än över de mer finstiltade politiska detaljerna. Dessa människor hade oerhörda, positiva egenskaper som gör en upprymd. Folk var modiga och starka och ytterst dugliga – det är det som är det optimistiska, och tragiska, med filmen.

Fråga: De egenskaperna är särskilt påtagliga i scenen med debatten om kollektiviseringen. Hur hade ni tänkt ut den scenen? Jag har förstått att ni använde en blandning av professionella och amatörer. Det är en av filmens höjdpunkter.

Loach: Ja, det hoppas jag. Det handlade om att hitta folk som fortfarande kände engagemang för den frågan. Spanien är fortfarande ett land där politiken betyder mycket – i alla fall det åstadkom Franco. Det går fortfarande att hitta anarkister med mycket bestämda åsikter. Det var fullt möjligt att hitta starkt engagerade människor i närmaste stad. Alla bybor var amatörer med undantag för killen som sitter ordförande på mötet och den som är huvudmotståndare till kollektiviseringen. Denne var skådespelare eftersom jag behövde någon med lite kunskaper, som kunde sätta fart på saker och ting. Alla de åsikter skådespelarna framför via sina rollgestalter stämmer med deras verkliga uppfattningar, utom Tom Gilroy, som spelar Lawrence. Vi ville inte göra honom till någon karikatyr, utan ge en så stark bild som möjligt av hans motstånd mot revolution. Något som var mycket viktigt var att vi inte ville underskatta hans argument. Det handlade om ett ärligt dilemma och därför ville vi överlåta de argumenten på någon som både var ärlig och intelligent. Och i själva verket kan publiken hålla med honom ett tag. Det är bara bra om en del av publiken mot slutet håller på Tom.

Loach: Politiker gillar att tala om hur cyniska människor är, att de ogillar politik, att de inte tror att något någonsin kommer att förändras till det bättre. Det passar status quo att säga så, eftersom makten då stannar kvar hos dem som redan har den. Ingen behöver bli utmanad. Ju mer denna cyniska myt att människor bara är ute efter egen vinning upprepas, desto mer förlorar folket makten. Ju mer man säger ”titta, det finns goda möjligheter hos folk”, desto mer livliga och lätrarliga kommer saker och ting att bli.

Fråga: Skulle man kunna säga att det finns parallella teman i en del av de andra filmer du gjort tillsammans med Jim Allen, jag tänker speciellt på *Days of Hope*,¹² som handlar om hur vänstern blev förrådd på ett liknande sätt under generalstrejken i Storbritannien 1926?

¹¹ Jim Allen (1926 -1999) var filmens manusförfattare. Han hade bakgrund som gruvarbetare. Som socialistisk aktivist blev han dock svartlistad och försökte sig då på att livnära sig på att skriva. 1964 skickade han ett manus till ett brittiskt TV-bolag som insåg hans talang och anställde honom som manusförfattare till en tvåopera. Detta var dock inget som Allen gillade, men han fick möjlighet att försörja sig och lära yrket från grunden. Från 1966 fick han möjlighet att arbeta med teater och film som bättre stämde överens med hans politiska engagemang. Året därpå kom han i kontakt med Ken Loach, vilket inledde ett livslångt samarbete, där Allen var med i produktionen av flera av Loachs filmer, bland dem *Land och frihet*.

¹² *Days of hope* var en TV-serie som producerades av BBC 1975.

Loach: Jovisst. Det är givetvis samma tema. Jag ser det som århundradets genomgående berättelse, detta att det finns en stark kraft kapabel till förändringar, men som inte alltid leder till något verkligt omvälvande. Det finns förstås också andra likheter som frågan om fascismen, även om det inte hette så i Storbritannien. Men behovet att underminera arbetarnas organisationer fanns. Och vi har stödet för fascistiska regimer, när de kan leverera en foglig arbetarklass eller uppbringa ett passande objekt för att investera västligt kapital. Man behöver inte titta längre bort än till USA för att inse det. Vi har allt hyckleri om att Väst är demokratiskt, då det bara handlar om att uppmuntra fascismen att göra det som demokratin inte klarar av.

Fråga: Talade ni med många av POUM:s veteraner?

Loach: Ja. Det var några oförglömliga dagar då vi åkte runt på många av slagfälten tillsammans med John Rocaber, som stridit tillsammans med POUM. Han tog oss med till många av de ställen, där han varit med om strider och berättade precis om vad han upplevt. Det var en storartad person och det han hade att berätta var verkligen livfullt. Mycket av det vi skildrar i filmen hade han i själva verket varit med om själv. Han blev arresterad av enheter från Folkarmén några kilometer från fronten. Det var en mycket dramatisk – eller snarare traumatisk – händelse för honom. Efter den resan tog vi med mycket av det han varit med om i filmen. Det var till stor nytta, särskilt för slutscenen.

Fråga: Och nu vet vi förstås också att Sovjetunionen låg bakom utrensningarna inom vänstern.

Loach: Ja. Det kom order från Moskva. Det var vid samma tid som Moskvarättegångarna. Samma behandling som POUM utsattes för användes också mot Trotskij och gammelbolsjevikerna. Exakt samma ordalag förekom, Moskvarättegångarna inleddes ju 1936. Det här var stalinisternas sätt att handskas med motståndare.

Fråga: Men det märkliga var ju att POUM, som betecknades som ”trotskister” kritiserades rätt hårt av Trotskij.

Loach: Ja, och de kritiserade honom. Även om de kanske hade mer gemensamt med Trotskij än de var beredda att tillstå. Båda var företrädare för en antistalinistisk kommunism. Beteckningen ”trotskist” används också i Storbritannien på alla som är radikala och politiskt aktiva. Det är ett okvädningsord som har hållit i 60 år, egentligen är det ganska ironiskt.

Fråga: Gick ni medvetet in för att dra paralleller mellan det som händer i Storbritannien idag och läget i Spanien på 30-talet?

Loach: Nej, det var inte något medvetet drag. Vi försökte bara berätta historien så rakt som möjligt. Vi försökte få fram kärnan – att berätta för biopubliken om folkets kamp för att ta makten och de politiska krafter som motsatte sig det. Om det har något samband med läget i Storbritannien tror jag att vi måste tala inte bara om Storbritannien utan om hela västvärlden. Frågan står idag om demokratisk kontroll över tillgångarna, demokratisk kontroll över kapitalet. Det är ett krav som inte kommer att försvinna, för vi håller på att driva civilisationen över randen till bråddjupet. Jakten på ökad produktion och ny teknologi leder till ökad fattigdom, arbetslöshet och överproduktion. Det är en allt ondare cirkel, kontrollen ligger i händerna på de stora bolagen. Det ligger t o m bortom *all* kontroll, inte ens staten kontrollerar något. De multinationella företagen agerar efter sina egna marknadslagar. Och frågan blir då: Vem har kontrollen? Vem har kontrollen över mark och teknologi? Vem kontrollerar marknaderna?

Fråga: Jag har hört talas om visningar av filmen, där personer som stred med Abraham Lincoln-brigaden [frivilliga från USA i de Internationella brigaderna, ö.a] haft heta dispyter med dem som håller på POUM:s linje.

Loach: De som stred med Abraham Lincoln-brigaden har ett djupt känslomässigt engagemang, precis som alla veteraner från Internationella brigaden. I många fall har de byggt upp sina liv kring vad de gjorde i Spanien. Därför är det mycket naturligt att de har en annan uppfattning och hittar felaktigheter i den här filmen. Det är helt OK. Som Jim Allen brukar säga var de de bästa i sin generation. Det sista vi skulle vara ute efter vore att inte erkänna och beundra vad de uträttade.

Fråga: Jag ser att Santiago Carrillo, tidigare ledare för kommunistpartiet i Spanien, har angripit filmen.

Loach: O ja. Han skrev en artikel, men hans kritiska synpunkter var inte så tunga som jag trodde att de skulle vara. I stort sett tog han upp en del av de argument, som också förekommer i filmen – som att POUM var oansvariga äventyrare, osv. Han ansåg att de som talade om revolution på den här tiden splittrade vänstern – ja, ungefär de vanliga argumenten. Jag tror inte att de nu kan hävda att ledarna för POUM var fascister. Jag tror att de nu måste erkänna att detta var en fruktansvärd lögn. I Spanien ledde det till en bra diskussion mellan Carrillo och POUM:s generalsekreterare.¹³ Det blev en hård debatt, det är OK. Reaktionen från folk från Internationella brigaderna har varit olika. En del har förstås varit ganska fientligt inställda, men från andra har det kommit mycket positiva reaktioner. Samtliga är ju mycket gamla nu. Det viktiga är att det inte bara blir en debatt mellan några gubbar. Det är i och för sig bra, men det finns viktigare saker än att gräva ner sig i detaljerna om vad som hände 1936.

Översättning: Björn Erik Rosin

Santiago Carrillo: Fascismen är bortglömd

El País 6 april 1995

Jag är ingen filmkritiker och kan inte på allvar bedöma det konstnärliga värdet i *Land och frihet*. Hur som helst tror jag att vi som upplevde dessa händelser blir förtjusta i några av hans karaktärer: den engelske kommunisten, David, som kommer till Spanien och kommer i kontakt med POUM, går med i en milis som hör till detta parti och strider utan att komma fram till en verklig förståelse för motsättningarna på den republikanska sidan; Blanca och Maite, filmens två mest mänskliga figurer, tillsammans med honom. Och de första

¹³ Se artiklarna nedan, vilka inleds med ett inlägg från Carrillo i dagstidningen *El País*.

sekvenserna vid Aragon-fronten i början av kriget avspeglar ganska väl aspekter av deras verklighet. En grupp grannar i en nyss befriad by och milismännen för en synnerligen intressant diskussion om kollektivisering av land, en diskussion som speglar motsättningen mellan jordlösa bönder och småbrukare, som också är antifascister. Som jag ser det är det största misstaget i filmen, när den menar att här börjar sprickan mellan revolutionärer och icke-revolutionärer, i ett antifascistiskt krig, där det är nödvändigt att alla deltar.

Ken Loachs film har försökt fånga konfrontationen mellan dem som ansåg att det viktigaste var att vinna kriget och de som försvarade ståndpunkten att man först måste göra revolution. Detta väcker till liv en kontrovers som verkade vara avklarad efter republikens nederlag.

Francos revolt utlöste en folklig revolution i Spanien. Men den folkliga revolutionen kunde inte slutföras utan att vinna kriget, och följaktligen inte utan att skapa en disciplinerad reguljär folkarmé, förmögen att ta itu med en stark militär motståndare, som hade stöd av italienska och tyska reguljära förband. Denna armé bildades av Folkfronten, republikens regering, och även om kommunistpartiet stödde dess bildande, så frångår filmen den historiska verkligheten när den tillskriver kommunistpartiet, och i bakgrunden Stalin, skapandet av denna armé.

Bilden av den reguljära folkarmén blir illa behandlad av denna film. Samma sak gäller de Internationella brigaderna. Sammantaget förvanskas och nedvärderas det spanska folkets kamp mot fascismen utifrån en vänsteristisk vinkling.

Genom att i filmen *Land och frihet* lägga tyngdpunkten på kritiken av Stalin och stalinismens konsekvenser – som här överdrivs – försvinner i själva verket fascismen, Franco, Hitler och Mussolini, även om intentionerna hos dess författare är bästa tänkbara. Och i stället får vi bilden av en republik som det tydligt inte var värd att kämpa för. Jag vet inte vilka rena revolutionära ideal som kan överleva denna bild av vad som var en av de största bragderna i kampen för frihet under detta århundrade.

Översättning: Martin Fahlgren

Ken Loach påminde om att Carrillo kallade sina trotskistiska kamrater för fascister

Av Andrés Fernández Rubio / Lourdes Morgades

El País 7 april 1995

Den förre PCE-ledaren anser att filmskaparen har gått för långt i ”Land och frihet”

Den brittiske regissören Ken Loach anklagade igår Santiago Carrillo, f d generalsekreterare i det spanska kommunistpartiet, för att ha glömt att han ”kallade sina kamrater för fascister”. Loach sade det i Barcelona under presentationen av sin senaste film, *Land och frihet*, som handlar om sammandrabbningarna mellan de stalinistiska kommunisterna i PCE och militanterna i Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM), kommunister med trotskistisk inriktning. Carrillo insisterade igår på att Loach hade gått för långt ”och behandlat republikanerna som stalinister”. Enligt hans uppfattning snedvrider filmen den verkliga antifascistiska kampens anda när den skildrar de republikanska motsättningarna.

”Jag är glad över att Carrillo har skrivit en artikel mot min film, eftersom det visar att kommunisterna [i PCE] inte har lärt sig något under 60 år” – säger Loach med hänvisning till den text som den f d generalsekreteraren för det spanska kommunistpartiet publicerade i gårdagens *El País*. Ken Loach försvarar sin rätt att skriva historia. ”Det är viktigt att historien skrivs av oss, ty den som skriver historien behärskar nutiden”, säger filmskaparen. På frågan om det är meningsfullt att idag hårt kritisera kommunismen som redan har dött, säger den

brittiske regissören att medan de stalinistiska partierna har dött, lever fortfarande dess anda. ”Om jag bara hade velat kritisera stalinismen med filmen, då skulle jag inte behövt tackla det spanska inbördeskriget. I mitt land finns tillräckligt med stoff för att göra en sådan kritik”.¹⁴

För sin del deklarerade Santiago Carrillo i går till *El País* att han vägrade kommentera filmen i en TV-kanal som hade begärt det. ”Jag har inget intresse av att hamna i ett getingbo” säger Carrillo, som inte förnekar Loachs anklagelser att han kallat trotskister för fascister med tanke på de historiska omständigheterna.

”När resningen ägde rum i Barcelona 1937”, säger veteranpolitikern, ”underblåst av POUM och en del av CNT, hade många till en början uppfattningen att den startats av frankister. Att i krigstid starta ett uppror mot republikens regering, Loach må tycka vad han vill, var ett sätt att hjälpa motståndarna, att öppna en andra front mot republiken.”

”Det fanns naturligtvis under denna krigsperiod en faktor som komplicerade till saker i det republikanska lägret. Det var Stalins införande av anti-trotskismen i Spanien”, tillägger han. ”Det var mycket negativt och är föremål för uppmärksamhet och kritik från historikers sida, men jag anser att filmens regissör har fel infallsvinkel på problemet och har ryckt det ur sitt verkliga sammanhang.”

”Många kommunister och Franco-motståndare”, avslutar Carrillo, ”trodde på den stalinistiska propagandan mot Trotskij, och om man inte tar hänsyn till den faktiska situationen på den tiden, så verkar det märkligt att jag kunde kalla trotskisterna för fascister. Men många enkla republikanska kämpar hade vid den tiden den åsikten, som övervanns när Stalins brott blev kända och man fick ett mer objektivt perspektiv på vad konfrontationen mellan Stalin och Trotskij gällde”.

Maj 37

Sammandrabbningarna mellan stalinisterna i PCE-PSUC å ena sidan och trotskisterna i POUM och med anarkisterna å den andra kulminerade i maj 1937. Denna månad var Barcelona skådeplats för väpnade sammandrabbningar i det *röda* lägret, med målsättningen – från den republikanska regeringens sida – att avvärja den milis som organiserades av POUM och CNT-FAI och förena den republikanska armén.

Dessa sammandrabbningar utnyttjade stalinisterna för att göra upp räkningen med trotskisterna. Som ett resultat av detta förtryck, parallellt med det som Stalin genomförde i Sovjetunionen mot oppositionen, bortfördes och mördades generalsekreteraren och ledaren för POUM, Andreu Nin. POUM upplöstes och dess medlemmar dödades, hamnade i fängelse eller tvingades att verka underjordiskt i det republikanska territoriet.

George Orwell var ett direkt vittne till händelserna, vilka beskrivs i hans världsberömda *Hyllning till Katalonien*.

Översättning: Martin Fahlgren

¹⁴ Dessa uttalanden av Loach karakteriserade *Proletären* som ”ett våldsamt personangrepp på Carrillo” – se artikeln ”Loach mot Carrillo – om spanska inbördeskriget”, som ingår i samlingen [Land och frihet - recensioner och debatt](#). Det är dock svårt att förstå hur Loachs påståenden att Carrillo kallat trotskister för fascister (vilket Carrillo erkänner) och att kommunisterna inte lärt något under 60 år kan betecknas som ett ”våldsamt personangrepp”.

Wilebaldo Solano: Är stalinismen bortglömd?

El Pais 14 april 1995

Wilebaldo Solano 1992

I en annan tid skulle Santiago Carrillo ha reagerat på en film som den av Ken Loach med grova tillmälen. I nuläget ser han dock ingen annan lösning än att uppvisa en utstuderad och relativ återhållsamhet kombinerad med några bedrägliga knep. Tiderna har förändrats en hel del sedan Sovjetunionens kollaps och stalinismens sönderfall.

Det är uppenbart att *Land och Frihet* har lämnat Carrillo försvarslös. Och det verkar till och med som att denna strålande film, i vilken Ken Loach bländar oss med sina vackra och dramatiska bilder, har gjort ett visst intryck på honom. Därav hans hyllningar till karaktärerna David, Blanca och Maite. Så jag måste meddela honom att ”den engelske kommunisten David” var inspirerad av en vän till mig, en militant som fortfarande är i livet. När han kom till Barcelona gick han med i POUM:s milis, eftersom Kommunistiska internationalen under de första månaderna, då Stalin tillämpade non-interventions-politiken, förbjöd att man sände utländska militanter till Spanien. Han, liksom andra brittiska, franska och italienska kommunistiska militanter, valde att slåss med POUM, och en del av dem dog vid Aragon-fronten.

Låt oss slå fast, att även om terrorvågen i Sovjetunionen hade inletts, så hade den vid den tiden inte nått sin fruktansvärda höjdpunkt med de stora Moskva-rättegångarna. Detta förklarar varför POUM, tillsammans med PCE, PSUC och andra vänsterorganisationer, under de första månaderna av den revolutionära processen deltog i alla revolutionära organisationer och kommittéer, framförallt i Miliskommittén i Katalonien och Folkets exekutivkommitté i Valencia. Och detta fungerade, eftersom det fanns ett genuint revolutionärt broderskap och målet för alla kunde sammanfattas som ett revolutionärt krig mot fascismen, den gemensamma huvudfienden. Detta förändrades med den sovjetiska inblandningen. Stalin försökte få till stånd en allians med Frankrike och Storbritannien, och den spanska revolutionen var en börda för honom, eller var ”oläglig”, som kommunisten Fernando Claudín uttryckte det.¹⁵

¹⁵ Se [Den olägliga revolutionen \(Spanien 1936-1939\)](#)

I dokumentärfilmen *Les deux mémoires* [De två minnena], producerad av Jorge Semprún¹⁶ i Paris 1974, gav Carrillo den ryska interventionen skulden för repressionen mot POUM och mordet på Andres Nin. Av skäl som är okända för oss, tonade Carrillo sedan ned dessa uttalanden vid olika tillfällen. När han ombads ge sitt vittnesmål till dokumentären *Operation Nikolai*, som den katalanska televisionen (TV-3) gjorde med underlag i dokument funna i Moskvas arkiv¹⁷, sade han att han inte hade tid. Dessutom, trots uppståndelsen kring denna historiska film (vilken tyvärr fortfarande inte har visats av spansk television i hela landet), sade sig Carrillo inte heller ha tid att ge några kommentarer eller något omdöme om en av de mest skamfyllda episoderna i den stalinistiska politiken i Spanien – mordet på Andrés Nin.

Enigheten mot Franco bröts upp genom den politik som Stalin pådyvlade PCE (spanska kommunistpartiet) och PSUC (katalanska kommunistpartiet), och som Carrillo och hans vänner slaviskt följde. Samtidigt med rättegångarna och avrättningarna av Zinovjev, Kamenev och Smirnov (endast POUM fördömde detta som ett brott), initierades en politik med planer för att eliminera POUM, reducera CNT:s inflytande och, senare, eliminera Largo Caballero och den socialistiska vänstern. Syftet var, vilket helt tydligt framgår av åtskilliga dokument som man funnit i Kommunistiska internationalens arkiv, att etablera en ”demokrati av ny typ” eller en ”folkdemokrati”, liknande de som infördes i de östeuropeiska länderna efter andra världskriget.¹⁸ För detta var det nödvändigt att bromsa den revolutionära processen, att få den att backa så att vinningarna från juli 1936 (kommittéer, katalansk och baskisk självständighet, regionala regeringar, etc.) skulle kunna upphävas. Och detta var vad som gjordes med otrolig ihärdighet och uthållighet, och genom att våldföra sig på alla demokratiska, socialistiska och revolutionära principer.

Avsättningen av Largo Caballero kort efter majdagarna 1937, repressionen mot POUM, offensiven mot CNT, gjorde det möjligt för PCE att infiltrera statsapparaten och kontrollera en stor del av armén, polisen och säkerhetstjänsten, reducera den katalanska autonomin till ett minimum och radera kollektiviseringarna och arbetarkontrollen, etc.¹⁹ Konsekvenserna av allt detta blev katastrofala för kampen mot Franco. Nu vet vi att till och med general Berzin och andra äldre representanter för Sovjetstaten, som skickats till Spanien som rådgivare, hade modet att fördöma denna politik, för vilket de dömdes och avrättades i Moskva.

Många av oss hoppades att Carrillo och hans vänner till slut skulle erkänna alla dessa fakta och ge en kritisk värdering av sin politik (och inte en självkritik av det förfärliga slag som är stalinismens kännemärke). Men det verkar som om de vill fortsätta leva med stalinismens myter och plattityder i en tid då det är nödvändigt att förnya massor av saker, göra sig av med det som inte längre är användbart och öppna nya perspektiv för kampen mot kapitalismen och för den socialistiska framtiden.

Ken Loach har inte gjort mer än lyft på skynket för en period i historien genom att visa upp en dramatisk episod i den spanska revolutionen, men med talang och skicklighet som tagit andan ur den självgoade Carrillo. Vi bör applådera honom, och hoppas att hans verk kommer att inspirera de spanska filmmakare i den nya generationen som vill försvara det historiska minnet och bevara kritiskt tänkande.

Översättning: B Svensson

¹⁶ Semprún blev medlem i kommunistpartiet 1942 och deltog i den underjordiska kampen mot Franco i Spanien under åren 1953-1962. 1964 uteslöts han ur kommunistpartiet tillsammans med Fernando Claudín pga av meningsskiljaktigheter om vilken politisk linje partiet borde följa i Spanien.

¹⁷ Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) av Martin Fahlgren

¹⁸ Se t ex dokumentsamlingen [Stalin, Komintern och den spanska revolutionen](#) (från 1936)

¹⁹ Se t ex [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) av Burnett Bolloten Del V och VI.

Wilebaldo Solano: Land och frihet – Ken Loachs triumf

Ur *Iniciativa Socialista*, december 1995

Ken Loachs triumf, först i Spanien och nu i Europa, är en händelse som saknar motstycke. Politiska filmer är sällsynta nuförtiden. Man måste gå tillbaka till Lenins och Trotskijs dagar, när den ryska revolutionen bländade världen, för att hitta något som motsvarar *Land och frihet*, en film som är uppdiiktad, men baseras på historiska fakta, ”en berättelse från den spanska revolutionen”, enligt den undertitel som Ken Loach gav sitt mästerverk.

Den så kallade socialistiska realismen sjönk i fullkomligt vanrykte för länge sedan. De som försökte förlänga eller upprepa den efter Sovjetunionens kommunistiska partis 20:e kongress och Chrusjtjovs hemliga rapport, har aldrig åstadkommit något av intresse. Jag tror inte att det är mödan värt att nämna titlar eller namn.

Ken Loach är något annat. Han är en samhällskritiker och en revolutionär konstnär. Alla hans verk visar det. Men kanske *Land och frihet* uttrycker det bättre än någon annan film. Ty i den filmen finns inga klassiska positiva hjältar. Huvudpersonerna har sina tvivel, de uppställer problem, de ställer sig frågor: de söker lösningar i en komplex och svår situation. Att tala om manikeism [se i svart och vitt], som vissa postkommunister eller vissa akademiker som dominerats av en underförstådd och föråldrad stalinism har gjort, är därför helt löjligt.

Problemet med tonläget är mycket enkelt. Ken Loach har inte gjort en film för att förklara hela revolutionen eller hela inbördeskriget. En sådan uppgift hade krävt en enorm ansträngning och medel som han saknade. Han har tagit upp en händelse som hade gjort särskilt intryck på honom och som, enligt honom, inte har fått vederbörlig uppmärksamhet av de flesta historiker: upplösningen av en division med 11 000 man mitt under ett inbördeskrig, som en konsekvens av tvångsåtgärder mot en revolutionär politisk kraft som baktalats och förföljts hänsynslöst: POUM. Denna händelse gör det möjligt att fästa uppmärksamheten på att det i Spanien under perioden från 19 juli 1936 (Francos militära revolt) och 3-20 maj 1937 (då Barcelonas proletariat gjorde uppror och Largo Caballero föll) fanns en djup revolutionär och radikal process som strävade efter att omvandla landet och samhället i socialistiskt riktning. Eftersom man har försökt dölja eller glömma denna process (vilket får den påstådda historiska noggrannhet som många historiker skryter med att framstå i ofördelaktig dager), ville Ken Loach presentera den på stora skärmar i Spanien och i hela världen. Och det har han lyckats med fullt ut, sedan får de som talar om ”skönmålning” eller ”pamflett” säga vad de vill, liksom de som med låg röst säger att man bör låta ”stormen få bedarra” dvs det som för dem framstår som den obestridliga framgången för *Land och frihet*.

Slutligen ville Ken Loach också lyfta fram den internationella solidaritetsrörelsen som den spanska revolutionen väckte till liv och visa att redan innan de Internationella brigaderna, som organiserades av Kommunistiska internationalen när Stalin slutat att stödja Frankrikes och Englands icke-interventionspolitik, kom många till Spanien för att kämpa mot Franco och att de flesta av dem tog värvning i POUM:s och CNT:s milis. Den första internationella kolonnen skapades av POUM i juni 1936 och där kämpade även kommunistiska militanter, såsom den store engelske poeten John Cornford²⁰, och flera medlemmar i det franska kommunistpartiet från Marseille och Le Havre. Berättelsen om David, filmens huvudperson, är inspirerad av en sann historia, ankomsten till Barcelona av den unge engelske kommunisten Stafford Cottman,

---

²⁰ Cornford dödades under oklara omständigheter under inbördeskriget vid spanska staden Córdoba i slutet av december 1936.

som till slut solidariserade sig helt med POUM.²¹ Cottmans fall liknade det med Antoine Trave, en medlem i det kommunistiska ungdomsförbundet i Marseille, som anslöt sig till POUM-milisen och blev en av de djärvaste och effektivaste medarbetarna i den Iberiska kommunistiska ungdomens (POUM:s ungdomsorganisation) exekutivkommitté. Trave dog i Marseille för några månader sedan.

Jag har haft turen att få ge mitt lilla bidrag till skapandet och spridningen av *Land och frihet*, vilket även andra POUM-medlemmar gjort. Omständigheterna har låtit mig att i Barcelona, Madrid och Paris, uppleva stunder av intensiva känslor som bara är jämförbara med de bästa stunderna under revolutionen 1936. För vi måste säga tydligt och klart: det finns inte heller tidigare liknande fall när det gäller att sprida filmen. I Spanien har *Land och frihet* i över sex månader lockat en talrik publik, mest bestående av dessa ungdomar som vissa gamlingar talar så nedsättande om. Och detta fenomen som har inträffat i städer som Madrid och Barcelona, Valencia och Bilbao, har också, från 4 oktober 1995, upprepats i Paris, Toulouse och andra städer i Frankrike; London, Rom, Aten, Genève, etc.

Det är kanske på sin plats att säga att det internationellt har rått en stor samstämmighet mellan kritiker och publiken beträffande *Land och frihet*, vilket är sällsynt när det gäller politiska filmer. Den franska pressen, dagstidningar och veckopress, har varit särskilt generös mot Ken Loachs film. *Le Monde* och *Liberation* har ägnat den särskild uppmärksamhet. Och de stora veckotidningarna, såsom *Le Nouvel Observateur*, *Le Point* och *L'Evenement de Jeudi*, publicerade utmärkta recensioner och stort utrymme med bilder från filmen.

Men det viktigaste var att såväl i Spanien och Frankrike, som i England och Grekland, har *Land och frihet* varit föremål för viktiga presentationer och debatt. I Valencia, Madrid, Paris, Aten och London, har hundratals människor deltagit i passionerade debatter i närvaro av artister som Iciar Bollaín och Rosana Pastor, Sergi Calleja och Miguel Angel Aladrén, och ibland även POUM-militanter och veterankämpar från Aragon-fronten och Internationella brigaderna. Och samtidigt som filmen visades på flera biografier i Barcelona och Madrid, visades den på nio ställen i Paris och sju i London.

Lanseringen i Barcelona var en verklig händelse, där Ken Loach och hans skådespelare förde en flera timmar lång diskussion med publiken. I Madrid kommer det möte som Stiftelsen Andreu Nin anordnade i Círculo de Bellas Artes den 22 juni att leva vidare som en oförglömlig händelse i minnet hos den talrika publiken som fyllde lokalen till bristningsgränsen och som stannade kvar tills långt i på natten. Efter en lidelsefull och ohämmad dialog där det inte fanns någon brist på vare sig beröm eller kritik – och t o m ett grovt stalinistiskt försök att förtala Maurín, som jag gav ett passande svar – uppmanade vi publiken att förklara för oss varför de flockades kring filmen och vilken betydelse de gav den. En störtflod av intelligenta och insiktsfulla svar och förklaringar lämnade oss nästan mållösa.

Mötet den 22 oktober i biografen Max Linder i Paris, sponsrat av tidningen *Rouge*, var faktiskt lika viktigt som det i Madrid. Fyllt till brädden med nyfikenhet, intresse och entusiasm. Påtaglig närvaro av barn till spanska politiska flyktingar, som även om de bor och utövar sina yrken i Frankrike, har osynliga band till föräldrarnas och farföräldrarnas land. Närvaron av franska militanter som alltid har stått i främsta ledet i kampen mot Franco. Och i bakgrunden, hågkomster och hyllningar till de spanjorer som deltog i motståndet mot Hitler

---

²¹ Stafford Cottman (som avled 1999) blev omskriven redan 1937 när han uteslöts ur det brittiska kommunistpartiets ungdomsförbundet för att ha protesterat mot de stalinistiska lögnerna om POUM. Se artikelsamlingen [Socialistiska Partiet och POUM](#), artikeln ”Moskvametoderna i Spanien väcker oro internationellt”, publicerad 6 juli 1937. Cottman förblev revolutionär socialist till sin död. Se minnesrunorna över honom i de brittiska dagstidningarna *The Independent*, [Obituary: Stafford Cottman](#), och *The Guardian*, ['Staff Cottman](#)

och Pétain och upprätthöll sina organisationer och sin press under de långa åren av ändlös exil. Debatten i franska TV:s kanal två, med Ken Loach, Guy Hermet, Octavi Martí och mig själv, genomsyrades av samma anda.

Madrid-Paris tillsammans. Man kunde inte begära mer. Synd att Ken Loach inte kunde delta i dessa möten, han som är så känslig för allt symboliskt och allt som kan skaka om och väcka. Iciar Bollain, Frederic Pierrer och Jordi Dauder ersatte honom mycket bra, vilket förklarar den broderliga gemenskap som har skapats mellan skådespelarna. Miguel Romero, Alberto Masó och jag uppmuntrade till politisk debatt. Intresset för och solidariteten med POUM manifesterades i överflöd. Det är något som vi aldrig kommer att glömma.

I en artikel som publicerades i *El Periodico* i Katalonien i maj månad sade jag att *Land och frihet* säkert skulle få mycket större framgång i länder som Frankrike och Italien än i Spanien. Detta har bekräftats fullt ut. Och skälen tycks självklara. I dessa länder, liksom i Grekland, fanns mäktiga och inflytelserika kommunistiska partier. Dessa partier har vingklippts av sammanbrottet för Sovjetunionen och stalinismens kollaps. Alla dessa partier befinner sig i kris, de har splittrats upp i fraktioner och tendenser och debatterar de tragiska erfarenheterna av den stalinistiska totalitarismen, var och en på sitt eget sätt, i enlighet med sina traditioner eller stil. Detta förklarar varför tidningar som *L'Humanité* Paris [PCF] har ägnat mycket utrymme åt Ken Loach film och, för första gången, har intervjuat honom och publicerat bilder av POUM. Likaså har en organisation som italienska Rifondazione Comunista bjudit in oss till en diskussion om filmen vid universitetet i Rom. Och vi är bara i början av en process som kommer ge oss många överraskningar.

I en intressant intervju publicerad i *Rouge*, förklarade Salvador Jové, en spansk kommunistisk ledamot i Europaparlamentet och medlem i ledningen för den [spanska] enade vänstern (Izquierda Unida), att även om *Land och frihet* är ”en hård uppgörelse med kommunisternas politik under denna tid”, så måste man erkänna att ”Ken Loachs film är beundransvärd” och när han såg den i Madrid, ”började ungdomen applådera. För mig, applåderade de inte en historisk film, utan de eviga revolutionära värden som den förmedlar. Det är underbart.” Jové's uttalande förpassar till rännstenen de små gemenheter som kommit från Solé Sabaté och Arcadi Espada, som fortfarande är fångna i de klichéer som spridits av stalinismen. Mest överraskande är att Manuel Vázquez Montalbán, som i Madrid för ett antal år sedan deltog i en stor hyllning till Trotskij och sedan dess upprepade gånger insisterat på behovet av att lösa gåtan Andreu Nin, har vänt sig till *L'Humanité* för att tala om manikeism och om att tona ner de spanska stalinistiska ledarnas överväldigande ansvar. Vi förväntade oss att han skulle kommentera *Operation Nikolai*²², men det gjorde han inte. Vi förväntade oss också att han skulle diskutera *Land och frihet* i en annan anda än den som rådde under det kalla kriget.

Ken Loach har ingenting gemensamt med den ”liberala ideologiska fronten”, vilken naturligtvis inkluderar många f d stalinistiska ledare i Europa och Amerika. Ken Loach triumf i Europa är uppenbar och har bekräftats av Europeiska filmakademin. Vid tilldelningen av priset för årets bästa europeiska film, har akademien bara behövt inse vad som hände på biografer i Paris, London, Rom, Aten, Genève och många andra städer i vår världsdel. Ken Loach har vunnit spelet.

Översättning: Martin Fahlgren

---

²² Om detta, se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)

Miguel Romero: Ett djupt solidariskt betraktelsesätt

Mundo Obrero och *Viento Sur* juni 1995

Jag kan inte tänka mig att någon inom vänstern kan vara likgiltig inför denna film. Jag måste medge att jag skulle försvara den ihärdigt, trots att det handlar om propagandistisk film, något per definition dåligt. Framför allt vill jag lovorda avsikten att i dessa dystra tider rädda ur glömskan några personer, som kämpade för revolutionen på ett intelligent och generöst sätt och som lärt mig något av det mest värdefulla jag lyckats lära mig under min levnad.

Men om värdet av *Land och frihet* skulle inskränka sig till detta skulle Ken Loach (som avskyr ”propagandistisk film”) ha misslyckats och därmed bara ha gjort sig förtjänt av en överseende tystnad. För om *Land och frihet* förtjänar att bli omtalad, och diskuteras så mycket mer lidelsefullt, beror det på att det är en oerhört vacker film, som öppnar dörren till ett hemligt rum, där ett smärtsamt och outhärligt stycke av historien om spanska inbördeskriget hade låsts in orubbligt.

Det är historien om stora förhoppningar. Det var vad som lockade mig. Det är ett av de sällsynta tillfällena i mänsklighetens historia då människor tar kontrollen över sina egna liv. För mig var det mycket viktigt att dela med mig av denna känsla av framgång och även att kunna förstå varför det slutade illa.” Loach arbetar alltid med blygsamma resurser, men hans verk är mycket mer ambitiöst och sammansatt än vad som kan framgå vid en första anblick. Han tillhör en speciell ätt av filmskapare (Rosellini, Nicholas Ray, Victor Erice ...), som inte främst är ute efter något att berätta utan för att avslöja verkligheten. De måste bedömas utifrån sin ambitionsnivå. Vi har rätt att avkräva dem att söka sanningen på samma sätt som Daves brorsdotter letar efter meningen med en handfull jord inlindad i en röd näsduk i den gamla resväskan.

Land och frihet är uppbyggd i halvcirkelform, en resa till ytterligheterna: en ung engelsk proletärs politiska och moraliska färd, där hans antifascistiska solidaritet får honom att kämpa i Spanien och där han av en slump hamnar i POUM:s miliser. Dave upptäcker först revolutionen och därefter kontrarevolutionen, utifrån sin egen direkta erfarenhet, utan nästan några som helst ideologiska överväganden.

Hur ser den revolution ut som Dave upplever? Framför allt handlar revolutionen om solidaritet. Denna solidaritet börjar på tåget som han stiger på vid gränsen, där han omedelbart välkomnas som ännu en, med spontan och villkorlös generositet.

Solidariteten fortsätter att leva i relationerna mellan män och kvinnor inom milisen. Blanca och Maite är personer av imponerande styrka, som efterhand präglar den politiska sidan av händelserna. Under den första tiden inom milisen, då människorna ”börjar ta kontroll över sina egna liv”, är de tillsammans: de strider, lever och älskar fritt; de tar till orda när de vill, tillsammans med kvinnorna i byn, på det stormöte där man diskuterar kollektiviseringen. Men när den revolutionära processen börjar avtyna förändras kvinnornas roll: trots att milisgruppen inte formellt går med på att ansluta sig till den reguljära armén (som Largo Caballeros och Tarradellas regeringar vid denna tidpunkt, oktober 1936, hade så bråttom att organisera) smittade trycket på en ”institutionalisering” av den republikanska sidan också av sig på milisen och Maite hamnar i köksavdelningen och Blanca på en sjukstuga; denna återgång till traditionella kvinnoroller förebådade händelseutvecklingen mer allmänt.

Ytterst kommer solidariteten till uttryck som mest intensivt genom milisens internationalism. Den internationella solidaritetens framträdande roll under spanska inbördeskriget har alltid varit liktydig med de Internationella brigaderna, otvivelaktigt den till numerären mest betydande grupp som anslöt sig från november 1936 och som till sin absoluta majoritet rekryterades och kontrollerades av kommunistpartierna. Loach har räddat undan glömskan de andra internationalisterna, frihetliga socialister och trotskister, men även medlemmar i kommunistpartier som Dave och Lawrence, och har på ett enkelt men oerhört verkningfullt sätt lyckats återge den känsla av samhörighet som förenade dem (där olika språk samexisterar på ett helt naturligt sätt eller vänskapen mellan den engelske kommunisten Dave och den irländske republikanen Coogan ...).

Men Loach söker sig bortom den moraliska och känslomässiga innebörden av solidariteten inom milisen: han är ute efter att förstå dess politiska innehåll. Detta utgör en väsentlig del av filmen och är speciellt riskabelt och svårhanterligt. Jag anser att Loach klarar av utmaningen på ett bra sätt, när han förenar tre olika beståndsdelar. För det första självorganiseringen som politisk och moralisk princip: milisen var ingen armé, där fanns ingen rangordning; de beslut som ska fattas tas genom omröstning. Denna inställning till livet, mer frihetlig än POUM-istisk, kommer formellt till uttryck i milisens motstånd mot uniformer (i motsats till den fientliga och hotfulla hållningen från den republikanska arméns uniformer i den sekvens där avväpningen skildras). För det andra ambitionen med social revolution: kollektivisering, nödvändigheten av att omedelbart förändra livet, att genom en ny solidarisk samhällelig organisering besegra fascisterna. För det tredje den demokratiska gemenskapen: inom milisgruppen förekommer inte bara många olika sätt att klä sig, det finns också många olika sätt att tänka. På stormötet om kollektivisering och när man senare diskuterar uppgåendet i den reguljära armén har alla rätt att komma till tals och bli respekterade. Lawrence lämnar milisen när han vill och inte pga att någon tänker utesluta honom för att han har andra åsikter än majoriteten.

Daves tid i Barcelona innebär att han fjärrmar sig från denna djupt solidariska inriktning, och därmed revolutionärt, och till det tragiska slutet.

Men Dave är ingen svikare. Loach låter honom leva. Först ansluter han sig till de internationella brigaderna, utan att på något sätt inse att han då förråder de gamla vänner han lämnat vid Aragónfronten; det är förklaringen till den uppriktiga förvåning han ger uttryck för under den återhållsamma och ömma kärleksscenen, när Blanca ställer honom inför valet att välja sida i den uppsplitande konflikt som uppstått inom det republikanska lägret. Den militära sammandrabbningen vid Telefónica (en storartad scen och det som berörde mig mest i hela filmen) gör honom omskakad och han erkänner sin totala förvirring, sin oförmåga att förstå denna absurda och tragiska stund av inbördeskriget. När han på en bar får åhöra de sekteristiska, grova och manschauvinistiska kommentarerna från några unga soldater, representanter för det stalinistiska synsättet i maj 1937, fattar han så till sist vad som pågår.

Baren är raka motsatsen till milisen: här är Dave ensam; dessutom blir han behandlad som utlänning. Det är ett ställe utan solidaritet och med fientlighet gentemot milisen och allt vad den representerar. Dave ställer sig lojal med dem han känner inom milisen, med vad de är och vad de utgör.

Filmen har blivit anklagad för att vara enkelspårig. Jag tror att Loach varit medveten om den risken, för övrigt oundvikligt när det handlar om en våldsamt konflikt mellan direkt motsatta uppfattningar.

Som jag ser det är anklagelsen orättvis: Dave är på intet vis någon karaktär framställd enligt enkelspåriga kriterier och han utgör navet i filmen. Men kanske kunde Loach ha varit djärvare och gett engelsmannen Lawrence en viktigare roll i skildringen. För Lawrence är stalinist, men ingen kontrarevolutionär.

De åsikter han framför på stormötet om kollektiviseringen är de mest utvecklade, de mest politiska. Han lämnar milisen och ansluter sig till den reguljära armén på grund av att han är övertygad om att han därigenom bättre tjänar arbetarnas sak. Där blir han en av de ansvariga för repressionen mot sina tidigare kamrater och i motsats till den säkerhet som kännetecknade hans ord under kollektiviseringsmötet kan han nu bara om och om upprepa den officiella versionen: "era ledare har lurat er". Efter detta brott blir Lawrence kanske en hjälte i kampen mot Franco och beredd att offra sitt liv där.

Utan Lawrence tror jag inte det går att förstå stalinismen fullt ut och mot vilken den hårdaste anklagelse man kan rikta är att den krossat en storartad generation av revolutionärer och fått en del av den att förinta en annan på "revolutionens och socialismens" vägnar.

Land och frihet talar till oss om dem som under dessa fasor kämpade för allt, för att leva och genomföra revolutionen. Och som förlorade allt. Bortsett från en handfull jord i en röd näsduk och som Loach har haft talangen och modet att överlämna från det förgångna till framtiden. I dag tillhör den dem som uppfattar den som tillhörande sig. Förhoppningsvis kommer Daves brorsdotter och hennes kamrater att göra det.

[Artikelns skrevs på uppdrag av redaktionen för *Mundo Obrero* i samband med en debatt, som skulle publiceras där i majnumret. Artikelns publicerades bland insändarna i tidningens juninumner. I samband med detta skickade jag följande brev till tidskriften.]

Till redaktionen för MUNDO OBRERO Madrid, 25 juni 1993

Bästa kamrater:

I slutet av april bad ni mig att skriva en artikel till er tidskrift om filmen "Land och frihet". I juninumret publicerade ni den på insändaravdelningen. Vi var i kontakt flera gånger under denna tid och jag blev aldrig tillfrågad om jag godtog att artikeln publicerades i den formen.

Om så skett skulle mitt svar ha varit nej. Jag mottog med glädje er inbjudan, men jag skulle aldrig ha kommit på tanken att använda mig av insändaravdelningen för att delta i den debatt som skulle förekomma.

Texten skulle först ses som "debattinlägg" men blev till sist en "insändare". Detta var inte vad jag tänkte mig och följaktligen vill jag, om nu än bara symboliskt, dra tillbaka min text.

Jag skulle vara tacksam om ni ville publicera detta i er tidskrift.

Vänligen Miguel Romero

Översättning: Björn Erik Rosin